

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Csukonyi Csilla

**A TÁRSAS ORIENTÁCIÓ (INDIVIDUALIZMUS ÉS
KOLLEKTIVIZMUS) ÉS A „CULTURAL TRADE-OFF”-
HIPOTÉZIS TUDATOS ALKALMAZHATÓSÁGÁNAK
VIZSGÁLATI LÉPÉSEI:**

Magunkért legyünk vagy másokért; vagy mások legyenek értünk?

DE Bölcsészettudományi Kar
2008

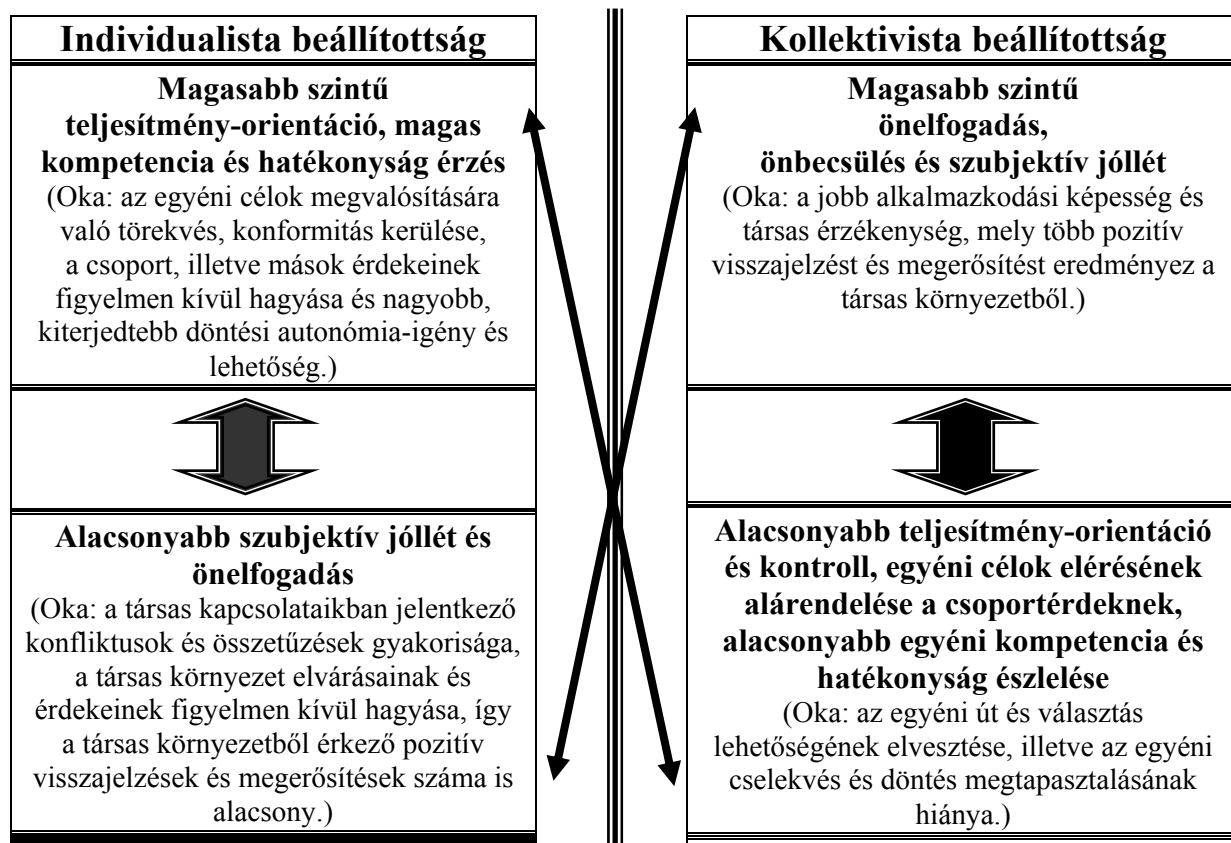
1. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A társas orientáció, a másokhoz való viszonyulás igen fontos tényező mindannyiunk életében. Nem mindegy, hogy milyen benyomásokat, élményeket adunk és szerzünk társas kapcsolatainkban, hiszen a „kiscsoportban” (pl. család és baráti kör) begyakorolt társas viselkedésünk az alapja a „nagy csoportban” (pl. iskola, sportcsapat, munkahely) mutatott társas orientációnak, alkalmazkodásnak és az arra való képességnek, hogy másokkal együtt tudjunk működni. (Megjegyzendő, hogy a legtöbb, a munkahelyi kiválasztás során használt teszt, illetve interjú is alapvetően az erre irányuló együttműködési készséget vizsgálja). Ehhez kapcsolódik az értekezés alcímében felvetett kérdés, amely visszaköszön a vizsgálataink kiindulópontjában és az eredményeink tárgyalása során: érdemesebb-e egyedül, önállóan dolgozni, működni, vagy a másokhoz való alkalmazkodás, együttműködés jobb eredménnyel kecsegtet? A válasz sok ember számára szinte kizárólagos és egyértelmű, akár az első, akár a második megoldást részesíti is előnyben. Így egy individualista beállítottságú embernek szinte teljes bizonyossággal az autonóm működésre esne a választása, míg kollektivistá beállítottsággal csak a csoportban való lét képzelhető el. Azonban éppen ez a feltételezett kizárólagosság adhatja a témakör érdekességét: miért gondolja és követi is azt az elképzelést egy extrém kollektivistá beállítottságú ember, hogy számára csakis a másokhoz való alkalmazkodás, a csoportérdek követése és az együttműködés hozhat eredményt, míg egy extrém individualista beállítottságú embernek éppen ellenkezőleg, csakis a függetlenség és önállóság jelenthet értéket, a másokkal való együttműködés, sőt sok esetben az együtt dolgozás is problémát okozhat.

A jelen értekezés a fenti kérdésekre többek között az ún. „cultural trade-off” hipotézis (Tafarodi és Swan, 1996; Tafarodi és Walters, 1999; Tafarodi, Lang és Smith, 1999) néven ismerté vált jelenség és az individualista és kollektivistá beállítottság összefüggésének vizsgálatával kíván egy lehetséges magyarázatot adni. A „cultural trade-off” hipotézis szerint bár a kollektivistá beállítottságú emberek jobban elfogadják önmagukat, elégedettebbek, magasabb szubjektív jóllétről számolnak be, azonban kevésbé tartják magukat a teljesítmény területén kompetensnek, mint az individualisták (ld. 1. számú ábra). Az individualisták ezzel szemben éppen fordítva jellemezhetőek, kompetensnek és a teljesítmény-orientáltabbnak mutatkoznak, mint a kollektivisták, azonban elégedettségük és önelfogadásuk, illetve szubjektív jóllétük alacsonyabb szintű.

Ezt a fajta, a kultúra által meghatározott aszimmetriát „tükör-hipotézisként”, vagy kiegészítő, „puzzle” hipotézisként is felfoghatjuk, mely magyarázatot adhat az individualista és kollektivistá beállítottság feltételezett előnyeinek és hátrányainak kiegyenlítésére. Feltételeztük, hogy ez a „cultural trade-off” hipotézis lehet egyik meghatározó segítségünk az értekezés alcímében feltett kérdés megválaszolásában, és e kérdéskör vizsgálatával kaphatunk választ az individualizmus és kollektivizmus fentiekben tárgyalt dilemmáira.

1. számú ábra A „cultural trade-off” hipotézis „tükör” modellje, az individualista és kollektivisták beállítottság kompenzatórikus előnyei és hátrányai (Tafarodi és Swan, 1996)

Azt is láthatjuk, hogy az individualizmus-kollektívizmus szakirodalma egyre nagyobb mértékben növekszik a munkaértékek kultúrközi összehasonlítása területén publikált első Hofstede (1980) vizsgálat óta, de kevés olyan vizsgálat született, amely az individualizmus és kollektívizmus tudatos alkalmazását, sőt szándékos irányítását, fejlesztésének lehetőségeit vizsgálta volna. A jelen értekezéssel ezt az űrt is szeretnénk betölteni. Ennek érdekében az értekezés bevezetésében először áttekintjük az individualizmus és kollektívizmus fogalmi meghatározásait, kutatási irányvonalait, főbb vizsgálati modelljeit és elméleteit. Erre azért van szükség, mivel számos nemzetközi kutatási eredmény (Fiske, 2002; Voronov és Singer, 2002; Realo, 2003) arra enged következtetni, hogy az individualizmus és kollektívizmus fogalmi meghatározása és keretrendszerének megadása már a vizsgálat megkezdése előtt alapvető fontosságú a vizsgálat alkalmazhatósága és megbízhatósága szempontjából.

Az értekezésben ezután bemutatjuk az általunk felállított társas orientációs, az individualizmus és kollektívizmus szerkezetének magyarázatára és mérésére szolgáló „tetraéder” modell kialakulásának, felépítésének és alkalmazásának lépéseit egy elővizsgálat (Csukonyi, 1995) és három kérdőíves kutatás-sorozat (Csukonyi, Sallay és Münnich, 1999; Csukonyi és Münnich, 2002; Csukonyi, Máth és Münnich, 2003; Csukonyi és Münnich, 2004; Csukonyi, Máth és Münnich, 2005) eredményeit alapul véve. Ezen felül a vizsgálat-sorozatok során az individualista, illetve kollektivisták beállítottság felépítésének és sokrétű hatásának feltárását

céloztuk meg - különös tekintettel a „cultural trade-off” hipotézis szerepére -, többek között a szubjektív jóllét, az önbecsülés, a teljesítményhez való viszony alakulásában és a kábítószer kipróbálásában.

2. Az alkalmazott módszerek

1995-ben elővizsgálatot (Csukonyi, 1995) folytattunk annak feltárására, hogy az individualizmus és kollektívizmus jelensége hogyan alakul az egyéni és csapatsportokat űző egyetemisták körében. Feltételeztük, hogy az egyéni sportolók inkább individualista, a csapatsportot űzők inkább kollektívista beállítottságot fognak mutatni, illetve arra is lépéseket tettünk, hogy a Singelis-féle (1995) Individualizmus és Kollektívizmus skálát nagyobb mintán validáljuk. 90 aktív sportoló egyetemista (52 férfi és 38 nő) vett részt a vizsgálatban, akik egyéni sportot (atléták, triatlonisták, úszók), illetve csoportos sportot (kosárlabda, röplabda, kézilabda) űztek. A kérdőív felvétele önkéntes volt, a sportolók esetében az edzők beleegyezésével, egyesével vettük fel a kérdőíveket.

Az I. vizsgálat 1999-ben a Debreceni Egyetem hallgatóinak kérdőíves megkérdezésével folyt, összesen 300 fő vett részt a felmérésben, átlagéletkoruk 20 év. A mintánk reprezentatív volt a szakra és nemre nézve, törekedtünk rá, hogy azonos legyen a vizsgálatban részt vevő nők és férfiak aránya (163 nő és 137 férfi) és a kitöltő személyek között azonos arányban vannak a Bölcsészettudományi (59 fő), a Jogi (54 fő), a Közgazdasági (60 fő), Műszaki (56 fő) és a Természettudományi Karra (71 fő) járó hallgatók. A kérdőívek kitöltése névtelenül, önkéntesen történt.

Az individualizmus és kollektívizmus kérdésének vizsgálatára a hallgatók az elővizsgálatban is alkalmazott Singelis-féle (1995) Individualizmus és Kollektívizmus skálát töltötték ki. Ez a skála 29 állításból áll, 5 fokú Likert-típusú skála, melynek individualizmust és kollektívizmust mérő alskálái egyaránt magas megbízhatóságot mutattak (Cronbach- α = 0.81, ill. Cronbach- α = 0.82). Az én-alakulás mérésére a „20 állítás tesztet” vettük fel a személyekkel (Kuhn és McPartland, 1954). A válaszokat ezután tartomelemzésnek vetettük alá. Vizsgálati céljainknak megfelelően egy olyan kódolási eljárást dolgoztunk ki, amely célzottan önjellemzések individualista, ill. kollektívista jellemzőit tárja fel (Sallay, 1998). A szubjektív jóllét mérésére a Grob-féle (1995) Szubjektív-jóllét skálát használtuk. A vizsgálati személyek értékrendszerének vizsgálatára egy, 38 tulajdonságot tartalmazó skálát állítottunk össze, melynek alapjául a Schwartz-féle (1994) értékeket vettük és emellett a skála kifejezetten az individualizmus és kollektívizmus dimenziók mérésére irányuló értékeket is magában foglalta.

A II. vizsgálatban a társas orientáció kérdéskörét 20 item segítségével, a tetraéder modellnek megfelelően négy dimenzióban vizsgáltuk (kollektívizmus, az egyéni, a versengő és a hedonista

individualizmus). A "Diákkarrier Teszt"-ben dimenzióként 5-5 állítás, összesen 20 tétel fedte le a társas orientáció kérdéskörét a tetraéder modellnek megfelelően. A vizsgálat 2001-ben a Debreceni Egyetem 7 karán (BTK, TTK, Orvosi, Közgazdasági, Jogi, Agrár és Műszaki Karok) 622 hallgató (248 nő és 374 férfi) felmérésével folyt. A válaszadás önkéntes volt, és név nélkül történt. A kollektívizmus, az egyéni, a versengő és a hedonista individualizmus dimenziók megbízhatóságának tesztelésére látens struktúra modellt illesztettünk a Lisrel 8.3 program segítségével, és kiszámítottuk dimenziók állításainak faktorsúlyait, validálva az új skálát.

A III. vizsgálat-sorozat során a Debreceni Egyetemen 2002-ben folytatott drog-prevenációs kutatáshoz (Münnich, 2003) kapcsolódóan két feltáró jellegű kérdőíves vizsgálatot folytattunk (Csukonyi, Máth és Münnich, 2003; Csukonyi, Máth és Münnich, 2005) egyetemisták és középiskolások körében, melynek a célja az volt, hogy minél többet megtudjunk az egyetemisták és középiskolások kábítószer-fogyasztási szokásairól és a kábítószer kipróbálásának okairól. Az egyetemista minta nagysága 980 fő volt, mely reprezentatív nemre, karra, szakra és évfolyamra. A középiskolások vizsgálata 2005-ben 721 középiskolás fiatal kérdőíves megkérdezésével folyt, 408 lány és 304 fiú vett részt a kutatásban (Csukonyi, Máth és Münnich, 2005). A minta reprezentatív volt életkorra és nemre. A kérdőív kitöltése önkéntes volt, a felvétel 14 budapesti, debreceni, egri, hajdúhadházi és hajdúszoboszlói középiskolában történt. A válaszadás név nélkül történt, a válaszokat korosztályonként, csoportonként (pl. kábítószer kipróbálók és nem próbálók) értékeltük. A társas orientáció kérdéskörét a tetraéder modellnek megfelelően, négy dimenzióban vizsgáltuk. A kollektívizmus, az egyéni, a versengő és a hedonista individualizmus dimenziókat 4-4 item, összesen 16 item fedte le a társas orientáció kérdéskörét, az értekezés második vizsgálatában bemutatott, a tetraéder modell alapján kifejlesztett Individualizmus és kollektívizmus skála felvétele történt mind az egyetemisták, mind a középiskolások esetében. A kábítószer kipróbálására vonatkozó kérdésnél négy válaszlehetőséget határoztunk meg, mely szerint „nem próbálta ki a kábítószer és nem is fogja”, „nem próbálta ki a kábítószer, és nem valószínű, hogy kipróbálja”, „nem próbálta ki a kábítószer, de valószínű, ill. biztos, hogy a jövőben kipróbálja”, és a „már kipróbálta a kábítószer” válaszok közül kellett a vizsgálati személyeknek választani, mind az egyetemista, mind a középiskolás minták felmérése során.

3. Eredmények

A jelen értekezésben összefoglalt elővizsgálat (Csukonyi, 1995) és 3 vizsgálat-sorozat (Csukonyi, Sallay és Münnich, 1999; Csukonyi és Münnich, 2002; Csukonyi, Máth és Münnich, 2003, ill. Csukonyi, Máth és Münnich, 2005) eredményeit áttekintve számos, eddigiekben még nem, vagy ilyen vonatkozásban nem tárgyalt következtetést vonhatunk le a magyarországi fiatalok (középiskolás és egyetemista korosztály) individualista és kollektívista beállítottságára nézve.

1. Az elővizsgálatban (Csukonyi, 1995) és az első vizsgálat-sorozatban (Csukonyi, Sallay és Münnich, 1999) az individualizmus és kollektívizmus jelenségére vonatkozó kétdimenziós modellt (Singelis, 1995) elfogadva, az individualista és kollektívista tendenciákat egymástól független, eltérő, de egymást nem kizáró irányultságként elemeztük. Ezáltal elfogadtuk azt a lehetőséget is, hogy egy ember egyszerre mutathat magas szintű individualista és kollektívista beállítottságot, vagy akár mindkettőt elutasíthatja. Az általunk vizsgált, a társas orientáció területén különböző irányultságú személyek eltértek az önmeghatározásaik tartalma, szubjektíven megélt jóllétük és értékrendszerük alakulása tekintetében. A kollektívista irányultságúak számára (akik a szakok megoszlása szerint leginkább TTK-s hallgatók voltak), sokkal inkább a másokkal való kapcsolat, összetartás fontossága volt hangsúlyos. Legfontosabb értékeik a csoport összetartásával voltak kapcsolatosak, a biztonság, a valahová tartozás hangsúlyozása és a mások iránti szolidaritás volt leginkább fontos a számukra. Az individualista értékeket leginkább elfogadókra (főként jogász hallgatók) az egyediség és a másoktól való különbözőség kiemelése volt a jellemző. A "Komplex" beállítottságúak, akik egyszerre magas szinten elfogadták mind a kollektívista, mind az individualista értékeket (ők legnagyobb számban a közgazdász hallgatók közül kerültek ki), a másokhoz való tartozást és az egyediséget egyaránt hangsúlyozták. Azt találtuk, hogy azok a vizsgálati személyek, akik nagymértékben elfogadják mind a kollektívista, mind az individualista értékeket („Komplex” csoport), elégedettebbek a többiekénél, magasabb szubjektív jólléttel rendelkeznek, kevésbé koncentrálnak a testi panaszokra és tartják az élet problémáit súlyosnak. Ez esetükben egy olyan beállítottságot jelezhet, mely segítségével könnyebben alkalmazkodnak a változó kihívásokhoz. Ez a jelenség feltehetően összetettebb énképükkel és értékrendszerükkel is összekapcsolható.

2. A második vizsgálatban (Csukonyi és Münnich, 2002) az egyetemista hallgatók viszonyát másokhoz és az egyéni, illetve közösségi érdekek elfogadását az individualista és kollektívista beállítottságukon keresztül vizsgáltuk. A fő kérdésünk ehhez kapcsolódóan az volt, hogy a társas orientáció, így az individualizmus és a kollektívizmus milyen struktúrában, illetve minőségben szerepel a hallgatók értékrendszerében. A módszertani célunk az volt, hogy létrehozzunk egy olyan megbízható, rövid és könnyen alkalmazható mérőeszközt az individualizmus és kollektívizmus mérésére, mely a lehetőségeken belül kiküszöböli a kulturális és családi hatásokat, illetve a vertikális és horizontális összetevőket egy másik, sokkal könnyebben megfogható módon ragadja meg. Azt találtuk, hogy az általunk felvázolt tetraéder modell, mely az individualizmus 3 válfaja (hedonista, versengő és egyéni) és a kollektívizmus egymáshoz való viszonyát tárja fel, kifejezetten jó megbízhatósági mutatókkal rendelkezik. Elmondhatjuk, hogy a tetraéder modell alapján létrehozott individualizmus és kollektívizmus skála megfelelő megbízhatóságú mérőeszköznek bizonyult, mely mentes a kulturális és családi befolyástól. Továbbá a modell használatával egy újfajta megközelítést és definícióját is megkaptuk az individualizmus és kollektívizmus jelenségkörének.

3. A második vizsgálat (Csukonyi és Münnich, 2002) eredményei azt is jelzik, hogy a hallgatók körében szignifikáns nemi, karonkénti és évfolyamok közötti eltérés mutatkozik a tekintetben, hogy mit tartanak fontosnak társas orientációjukban, illetve mire törekednek: az egyediség kiemelésére, másoktól való különbözősége, önállóságára, vagy valamely csoportokhoz való tartozásra, a közösség harmonikus fenntartására. Az első vizsgálatban (Csukonyi, Sallay és Münnich, 1999) bizonyítottuk, hogy az egyének egyszerre fogadhatják el mindkét társas orientációs beállítottságot, így az individualista és a kollektivisták is egyszerre jelen lehetnek az egyén értékrendszerében („Komplex” csoport). Mivel azonban a második vizsgálatban, az új „tetraéder” modell felépítésének megfelelően az individualizmust nem egy, hanem három dimenzióban vizsgáltuk, feltételeztük, hogy az egyetemista hallgatók társas orientációjában egyszerre jelen lehet a négy társas orientációs összetevő; a kollektívizmus, az egyéni, a versengő és a hedonista individualizmus. Megfigyelhető, hogy több kar esetében is (ld. Műszaki, Jogi, Orvosi karok) jelentkezett olyan eredmény, hogy egyszerre magas szinten jelen voltak az adott karra járó hallgatók körében a kollektívizmus és individualizmus dimenziói, illetve az individualizmus különböző válfajai. Ez az eredmény a többdimenziós tetraéder modell létjogosultságát támaszthatja alá.

4. A harmadik vizsgálat-sorozat (Csukonyi, Máth és Münnich, 2003; Csukonyi, Máth és Münnich, 2005) eredményeit összefoglalva elmondhatjuk, hogy szignifikáns eltérés van a kábítószer már próbált vagy nagy valószínűséggel a jövőben kipróbáló és a kábítószer még nem próbált egyetemista hallgatók, illetve középiskolás diákok között a társas orientációjuk szempontjából. A kábítószer nem próbált egyetemisták, akik biztosan nem is fogják kipróbálni a kábítószer, rendelkeznek egy olyan speciális társas orientációval, mely csak rájuk jellemző, vagyis egyszerre mutatnak magasan kollektivisták és egyéni individualista beállítottságot. Ez egybeesik az általunk végzett előző vizsgálat (Csukonyi, Sallay és Münnich, 1999) eredményeivel, mely szerint azok, akik egyszerre kollektivisták és individualisták tulajdonságokat és értékeket is el tudnak fogadni, magasabb szintű szubjektív jólléttel és elégedettséggel rendelkeznek, mind pszichikai, mind fizikai területeken. Ez az eredmény megfelel Caldwell-Harris és Ayçiçeği (2006) azon feltevésének is, mely szerint az egyén egészséges működéséhez szükség van egyszerre autonómiára és függetlenségre (individualista beállítottságra), és a másokkal való kölcsönös függésre (kollektivisták beállítottságra) való törekvésre is. A kábítószer kipróbálásának szempontjából kifejezetten veszélyeztetett egyetemi csoportot is meg tudtuk határozni társas orientációjuk alakulása alapján, ezek a hallgatók (akik biztosan vagy nagy valószínűséggel ki szeretnék próbálni a kábítószer a jövőben) igen magas szintű hedonista individualizmussal rendelkeztek.

5. A középiskolások körében is védő szerepet tölt be a kollektívizmus a kábítószer kipróbálásában. A versengő individualizmus is hasonló szerepet tölt be, a magasabb versengési készség (valószínűleg a teljesítmény hangsúlyozása miatt) alacsonyabb kábítószer kipróbálási hajlandósággal jár együtt. Az egyéni és a hedonista individualista beállítottság viszont erősen

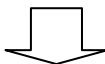
hajlamosító, illetve kockázati tényező a kábítószer kipróbálásában a középiskolásoknál. Érdekes megfigyelnünk, hogy az egyetemistáknál az egyéni individualizmus a kollektívizmussal együtt védő szerepet töltött be a kábítószer kipróbálásában. Ennek a látszólag ellentmondó eredménynek az értelmezéséhez a középiskolások körében is kiemelten kell kezelnünk a társas orientációs eltéréseket; a társakhoz, a közösséghez és a szűkebb csoporthoz való viszonyulásban a kábítószerrel biztosan nem próbálók, a hezitálók (valószínű, hogy a jövőben kipróbálja a kábítószerrel) és a már kipróbálók esetében. Azt láthatjuk, hogy a kollektívizmust, a csoport összetartását azok a középiskolások hangsúlyozták szignifikánsan erősebben, akik biztosak abban, hogy nem fogják kipróbálni a kábítószerrel. A kábítószerrel már kipróbált diákok az átlaghoz képest szignifikánsan jobban elutasítják a csoporthoz való tartozást. Az egyéni individualizmust tekintve elmondható, hogy szignifikáns különbség van a kábítószerrel kipróbálás és az egyediség hangsúlyozása között. A kábítószerrel biztosan vagy nagy valószínűséggel nem próbálókat az különbözteti meg a kábítószerrel már kipróbálóktól, hogy az utóbbiak jobban hangsúlyozzák az individualizmus e területét. A versengő individualizmusban, vagyis a másokkal való versengésre törekvésben nincs különbség a három eltérő fogyasztási hajlandóságot mutató csoport között. A hedonista individualizmus tekintetében szintén szignifikánsan elkülönül a kábítószerrel már kipróbált csoport a többiekétől, nagyobb hajlandóság van bennük arra, hogy kiemeljék saját jólétüket, maximalizálják kényelmüket. Az egyéni individualizmust hangsúlyozó középiskolás diákokra leginkább az jellemző, hogy szórakozáskor, partin igen könnyen el tudják fogadni a kipróbálást, és mivel a középiskolás mintában erősen, direkt hatásban is megjelenő hajlamosító tényezőnek bizonyult az egyéni individualista beállítottság, ennek az életkorral változó szerepet mutató (a középiskolások körében hajlamosító, az egyetemista mintán védő faktor) társas orientációs összetevőnek a pontos feltárása további kutatást igényel.

6. A társas orientáció „cultural trade-off” hipotézissel összefüggő eredményeit vesszük szemügyre a következőkben a 2. számú ábra segítségével. Az első vizsgálatban (Csukonyi, Sallay és Münnich, 1999) azt találtuk, hogy azok a vizsgálati személyek, akik nagymértékben elfogadják mind a kollektívista, mind az individualista értékeket, elégedettebbek a többiekénél, magasabb szintű szubjektív jólléttel rendelkeznek, kevésbé koncentrálnak a testi panaszokra és tartják az élet problémáit súlyosnak. Így nem önmagában a kollektívista beállítottság, hanem kiegészülve az individualista beállítottsággal együtt eredményezheti ez a mintázat a legmagasabb szintű szubjektív jóllétet és elégedettséget. Ez a jelenség valószínűleg az eltérő társas helyzetekhez (pl. kétszemélyes helyzet, nagycsoportozóhoz való alkalmazkodás, egyéni teljesítmény megmutatása mások előtt stb.) való gördülékenyebb alkalmazkodásból fakadhat.

2. számú ábra Társas orientációs eredményeink ábrázolása a „cultural trade-off” hipotézis „tükör” modelljének fényében

1. vizsgálat (1999):

Legmagasabb szintű szubjektív jólléttel és önbecsüléssel a „Komplex” beállítottságú egyetemisták rendelkeztek, szignifikánsan kevésbé koncentrálnak a testi panaszokra és tartják az élet problémáit súlyosnak.

Előnyös mind az individualista, mind a kollektivista értékek együttes magas szintű elfogadása („Komplex” beállítottság) az egyén egészséges működéséhez

2. vizsgálat (2002):

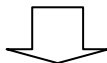
Az individualista beállítottságú (egyéni, versengő és hedonista) egyetemisták valóban magas teljesítmény-orientációt mutatnak, azonban a kollektivista beállítottságú hallgatók sem kerülnek a teljesítményt, de annak csoportos megvalósítását részesítik előnyben (pl. szakkollégium, diákszervezetek)

A teljesítmény-orientációnak nem csak az egyéni, vagy éppen a versengésen alapuló fajtáit érdemes vizsgálni az individualizmussal és kollektívizmussal összefüggésben, sőt a „Komplex” beállítottság ezen a területen is előnyt jelenthet, mivel esetükben mind a magas egyéni teljesítmény-orientáció, mind a csoport iránti elköteleződés, és a csoportteljesítményre való alkalmasság előnyei is egyszerre megjelenhetnek

3. vizsgálat-sorozat (2003, 2005):

A kollektivista beállítottsággal együtt egy individualista dimenzió (versengő, ill. egyéni) is védő faktorként szerepel mind a középiskolások, mind az egyetemisták körében a kábítószer kipróbálásával szemben

A „Komplex” beállítottság az egészség-károsító szerek, így a kábítószer kipróbálásának kivédésében is egyfajta előnyös „vonást” jelenthet

A második vizsgálatban (Csukonyi és Münnich, 2002a) a „cultural trade-off” (Tafarodi és Swan, 1996) hipotézissel összefüggésben a szakmai és egyéni teljesítményre vonatkozó aktivitás alakulását elemezve azt találtuk, hogy az individualista hallgatók nagyobb hajlandóságot mutatnak a publikálásra, szívesen vesznek részt tanulmányi versenyeken, és úgy tűnik, hogy individualista beállítottság szerepet játszik a tanulmányi ösztöndíjak elnyerésében is. A „cultural trade-off” hipotézis feltételezi, hogy a kollektívizmus gátolja a teljesítmény-orientációt, azonban az egyetemista hallgatók vizsgálatakor azt találtuk, hogy a kollektivista beállítottságú hallgatók, ha teljesítmény-orientációról van szó, akkor nem utasítják el a teljesítmény minden formáját, sőt nagy valószínűséggel csatlakoznak diákszervezetekhez és szakkollégiumokhoz. Ezekben a szervezetekben a csoporthoz való tartozás előnyei teljes mértékben fellelhetők, valamint a közös teljesítmény elismertségét is jelentheti számukra. A harmadik vizsgálat-sorozatban (Csukonyi, Máth és Münnich, 2003; Csukonyi, Máth és Münnich, 2005) a kollektivista beállítottság védő szerepet mutatott mindkét mintán (középiskolás és egyetemista) a kábítószer kipróbálásában.

Ez megfelel annak a „cultural trade-off” hipotézis által indukált feltételezésnek, miszerint a kollektivisták beállítottságú emberek több pozitív visszajelzést, és megerősítést kapnak a társas környezetüktől, magasabb szintű elégedettségéről és szubjektív jóllétről számolnak be, ezzel párhuzamosan a testi panaszuk is ritkábbak, illetve kevésbé nyúlnának egészségkárosító szerekhez. Ez az eredmény azért is jelentős, mivel azt találtuk, hogy mind az egyetemista, mind a középiskolás diákok a kábítószer kipróbálásának okaként a társas kapcsolatokban megjelenő konfliktust is igen nagy arányban jelölték a fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálatok során (Fedor, 2003)

7. Végezetül elmondhatjuk, hogy a jelen értekezésben összefoglalt, 1995-ben kezdődő vizsgálatssorozat számos eddig részleteiben fel nem tárt, vagy eddig hazai vizsgálatokban fel nem merült kérdésben hozott eredményeket az individualizmus és kollektívizmus kérdéskörében. Az ún. „Komplex” beállítottság előnyeinek feltárása végigkísérte mind a három vizsgálatssorozatot, mely bár egybehangzó Caldwell-Harris és Aycığe (2006) azon feltevésével, hogy az embereknek egyaránt szükségük van egyszerre bizonyos fokú autonómiára és függetlenségre (individualista értékek), és a másokkal való kölcsönös függésre (interdependencia), és harmonikus személyközi kapcsolatok fenntartására (mint kollektivisták értékek) az egészséges működéshez, azonban nem magyarázza teljes mértékben a társadalmi, illetve társas elvárásoknak való megfelelés hazai sajátosságait. Emellett az individualizmus és kollektívizmus mérésére bevezetett négydimenziós „tetraéder” modell validálása és alkalmazása terén is tettünk lépéseket.

Természetesen az eredményekkel párhuzamosan számos új kérdés is körvonalazódott a további kutatási irányvonalak meghatározásához. Többek között érdekes problémát vetnek fel a csoportteljesítmény és az individualista beállítottság összefüggéséhez kapcsolódó eredményeink, így feltehetjük a kérdést, hogy valóban rontják-e a csoportteljesítményt az individualista beállítottságú emberek (Gundlach, Zivnuska és Stoner, 2006), és ezért a csoport felől érkező negatív visszajelzések, vagy éppen a sikertelenség megtapasztalása miatt tudatosan elkerülik a teljesítménnyel kapcsolatos csoport helyzeteket? Talán ez a problémakör éppen Ng és Van Dyne (2001) kutatásaival függhet össze, akik azt találták, hogy az individualista és kollektivisták beállítottságú emberekre eltérően hat a kisebbségi befolyás, mert az individualisták szignifikánsan kevésbé érzékenyek a csoportnyomásból fakadó stresszre és emellett kevésbé félnek, hogy elveszítik a csoportban betöltött szerepüket vagy éppen a csoporttagságukat. E kérdések feltárására látunk esélyt és hajlandóságot jövőbeni kutatások formájában a kísérleti szociálpszichológia módszertanával megtámogatva.

4. Az értekezés tárgyából megjelent publikációk

Folyóirat közlemények:

1. Csukonyi Cs. és Münnich Á. (2004). A kábítószer-fogyasztás lélektani háttere a középiskolások körében, *Új Pedagógiai Szemle*, 3, 18-36.
2. Csukonyi Cs., Münnich Á. és Oravecz Z. (2003). A demokratikus értékek megjelenése a középiskolások csoportgondolkodásában. *Új Pedagógiai Szemle*, 11, 17-32.
3. Csukonyi Cs. és Münnich Á. (2003). A demokratikus nevelés értékei és az európai dimenzió: elméleti és módszertani ismertető. *Alkalmazott Pszichológia*, 1, 21-41.
4. Csukonyi Cs., Sallay H. és Münnich Á. (1999): Individualizmus és kollektívizmus: csoportkülönbségek egyetemisták körében. *Alkalmazott Pszichológia*, 4, 19-31.

Könyvfejezetek:

5. Csukonyi Cs., Máth J. és Münnich Á. (2005). A középiskolások és a kábítószer: A kábítószer-fogyasztás hátterének feltárása a középiskolások körében. In: Münnich Á. (szerk.) *A mentális egészséget és egészségmegtartást befolyásoló tényezők*. (83-148.) Didakt Kiadó, Debrecen
6. Csukonyi Cs. (2003). A szociális orientáció - individualizmus és kollektívizmus és a kábítószer-használat összefüggései. In: Münnich Á. (szerk.) *A kábítószer kipróbálásának okairól az egyetemi hallgatók körében végzett vizsgálatok alapján*. (139–155). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
7. Csukonyi Cs., Máth J. és Münnich Á. (2003). A kábítószer-fogyasztásra hajlamosító ill. azt akadályozó tényezők egy modellje. In: Münnich Á. (szerk.) *A kábítószer kipróbálásának okairól az egyetemi hallgatók körében végzett vizsgálatok alapján*. (221–237). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
8. Csukonyi Cs. (2002). Az értékek világa. In: Münnich Á. (szerk.) *A jövő vezetőinek jelene: Az egyetemi diákság karrierépítési komponenseinek lélektani háttere*. (31–45). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
9. Csukonyi Cs. (2002). A társas orientáció elmélete – Mi vagyunk másokért, vagy mások vannak értünk? In: Münnich Á. (szerk.) *A jövő vezetőinek jelene: Az egyetemi diákság karrierépítési komponenseinek lélektani háttere*. (45–57). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
10. Csukonyi Cs. (2002). Az egyetemisták “valós” értékei. In: Münnich Á. (szerk.) *A jövő vezetőinek jelene: Az egyetemi diákság karrierépítési komponenseinek lélektani háttere*. (103–133). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
11. Csukonyi Cs. és Münnich Á. (2002). A teljesítménymotiváció elmélete és gyakorlata. In: Münnich Á. (szerk.) *A jövő vezetőinek jelene: Az egyetemi diákság karrierépítési komponenseinek lélektani háttere*. (83–103). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest

12. Csukonyi Cs. és Münnich Á. (2002). Társas viszonyok az egyetemen In: Münnich Á. (szerk.) *A jövő vezetőinek jelene: Az egyetemi diákság karrierépítési komponenseinek lélektani háttere.* (133–153). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
13. Hunyady Gy., Csukonyi Cs., Münnich Á. és Máth J. (2002). Személyes értéktudat, mint a társadalmi csoportok percepciójának nézőpontja: Egy módszertanilag újszerű megközelítés. In: Münnich Á. (szerk.) *A demokratikus nevelés, polgári értékek és Európa tudat: az iskolai nevelés helyzete és lehetőségei.* (74-85). OM Kutatási beszámoló, Debrecen
14. Csukonyi, Cs. and Münnich, Á. (2001). Motivational Roots of Giftedness and Individualism-collectivism. In: Balogh, L. and Tóth, L. (Eds.) *Development at schools: Research and Practice.* (171-180). Debrecen: Univ. of Debrecen
15. Münnich, Á. and Csukonyi, Cs. (2001). The concept of the European dimension at Hungarian adolescents. In: A. Ross (Ed.) *Learning for a Democratic Europe.* (128-135). London: Cice.